Littera Turca
Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera

[Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 1, Kış/Winter 2025]

KARAHANLI TÜRKÇESİ İLK TÜRKÇE SATIR-ARASI TRANSKRİBELİ KUR'AN TERCÜMESİ (TİEM 73)'TE GÜNAH İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

(Vocabulary Related to Sin in Karakhanid Turkish, First Turkish Translation of the Qoran with Interlinear Transcription (TİEM 73)

Araştırma Makalesi / ***Research Article***
Geliş Tarihi / *Date Received*: 22.11.2024
Kabul Tarihi / *Date Accepted:* 23.12.2024
Yayım Tarihi / *Date Published:* 31.01.2025

DOI Numarası / *DOI Number:* 10.20322/littera.1589699

Ahmet KARATAŞ
Dr.
orcid.org/0000-0001-6698-8371
10ahmetkaratas@gmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Karataş, A. (2025). Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (Tiem 73)'te Günah ile İlgili Söz Varlığı. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, *11*(1), ss. 25-46. 10.20322/littera.1589699

Sorumlu Yazar:

Ahmet KARATAŞ, 10ahmetkaratas@gmail.com

Özet

Köktürk ve Uygur yazı dilinin devamı olan Karahanlı Türkçesi, ilk ürünlerini XI. yüzyıldan itibaren vermeye başlamıştır. Bu dönem, Türklerin yeni bir dinî çevreyle tanıştığı ve doğal olarak bu dini tanımaya ve öğrenmeye gayret ettikleri dönemdir. İslamiyet etkisinde gelişen Karahanlı Edebiyatında, Türk mutasavvıf ve ediplerin verdikleri eserler, halka İslamiyet'i anlatmak, benimsetmek ve İslamiyet temelinde iyi bir birey olmanın yolunu göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bunlara ilave olarak, bu dönemde, Kuran-ı Kerîm'in Türkçeye tercüme çalışmalarının da başladığı görülmektedir. Bu tercümeler, satır-arası denilen bir yöntemle Türkçeye aktarılmıştır. Buna göre tercümeler, üstte büyük harflerle Arapça orijinal metin, hemen altında ise Türkçeye tercümesi verilmek suretiyle satır-arası olarak yapılmıştır. Satır-arası Kur'an tercümelerinde zengin bir Türkçe dinî terminoloji dikkati çekmektedir. Dinî terimlerin Türkçe sözcüklerle karşılanması, tercümanların ya da çevirmenlerin kutsal kitap Kur'an-ı Kerîm'in halk tarafından anlaşılmasını öncelik hâline getirdiğini göstermektedir.

Tarihî Türk lehçelerine ait Türkçe Kur'an çevirileri sadece taşıdıkları kutsal değerler açısından değil, aynı zamanda tercüme edildikleri dönemin fonetik, morfolojik ve söz varlığı gibi dilsel özelliklerini de göstermesi bakımından önemlidir. Bu çalışmada, *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TİEM 73)'*te günah ile ilgili söz varlığı tespit edilmiştir. Çalışmamıza *TİEM 73 Nüshası*'nın kaynak olarak seçilmesinin nedeni, Karahanlı Türkçesi döneminde yapılan Kur'an tercümelerinin günümüze ulaşan en bütünlüklü metnin bu nüsha olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada öncelikle *TİEM 73 Nüshası* tanıtılmış, günah kavramı ile ilgili bilgi verilmiş, daha sonra günah ile ilgili söz varlığı dört grupta toplanarak incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Karahanlı Türkçesi, Kur'an Tercümesi, TİEM 73, günah.

Abstract

Karakhanid Turkish, which is the continuation of Kokturk and Uighur written language, started to give its first products from the XI. century. This was the period when the Turks were introduced to a new religious environment and naturally endeavoured to get to know and learn about this religion. In Karakhanid Literature, which developed under the influence of Islam, the works of Turkish Sufis and writers were written in order to explain and adopt Islam to the people and to show the way of being a good individual on the basis of Islam. In addition to these, it is observed that the translation of the Holy Qoran into Turkish also started in this period. These translations were transferred into Turkish by a method called interlinear. Accordingly, the translations are made with the original Arabic text in capital letters at the top and the Turkish translation just below it. The interlinear Qoran translations are characterised by a rich Turkish religious terminology. The fact that religious terms are translated into Turkish and presented to the readers shows that the translators or interpreters prioritise the understanding of the holy book Qoran by the people.

Turkish Qoran translations from historical Turkish dialects are important not only in terms of the sacred values they carry, but also in terms of showing the linguistic features such as phonetic, morphological and vocabulary of the period in which they were translated. In this study, the vocabulary related to sin in *Karakhanid Turkish First Turkish Line-by-Line Transcribed Translation of the Qoran (TİEM 73)* was determined. The reason for choosing *TIEM 73* as a source for our study is that this copy is the most complete text of the Qoran translations made during the Karakhanid Turkish period that has survived to the present day. In the study, firstly, *TİEM 73* is introduced, information about the concept of sin is given, and then the vocabulary related to sin is analysed in four groups.

Keywords: Karakhanid Turkish, Translations of the Qoran, TIEM 73, Sin, Vocabulary

GİRİŞ

X. yüzyılın başında bağımsız bir devlet kuran Karahanlı Türkleri, tüm Orta Asya Türk boylarını tek bir yönetim altında birleştirerek yaklaşık üç asır boyunca idari, siyasi ve kültürel açıdan bölgesel bir güç merkezi hâline gelmişlerdir (Akar, 2021, s. 151). Bu dönemde Türkler, İslamiyet ile tanışmış ve Karahanlı Devleti'nin ilk hükümdarı Satuk Buğra Han, İslamiyet'i resmî din olarak kabul etmiştir. Böylece Karahanlılar, Orta Asya'daki ilk Müslüman Türk devleti olmuştur. Türklerin yeni bir dinî etki alanına girmeleri edebiyatlarına da yansımıştır.

Karahanlı Türkçesi, Köktürk ve Uygur yazı dillerinin bir devamı olarak XI. yüzyılda ilk eserlerini vermeye başlamıştır. Bu dönemde, Eski Türkçenin fonetik ve morfolojik özellikleri büyük ölçüde korunurken, bazı önemli farklılıklar da görülür. Ayrıca Manihaizm ve Budizm etkisinde gelişen Eski Uygur Türkçesinin zengin dinî terminolojisi, İslamiyet etkisinde gelişmeye başlayan Karahanlı Türkçesinin dinî terminolojisinde İslami kavramları karşılamak amacıyla kullanılmıştır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Türkler, Karahanlı Devleti'nin İslamiyet'i kabul etmesiyle yeni bir dinî çevre ile karşılaşmışlardır. Ancak, bu tarihlerde Türklerin son derece yabancı olduğu İslamiyet'i kabul etmeleri kolay olmamıştır. Bu dönemde yetişen Türk mutasavvıf ve ediplerin, halka İslamiyet'i anlatmak, benimsetmek ve İslamiyet temelinde iyi bir insan olmak anlayışıyla kaleme aldıkları eserler, Karahanlı Türkçesi eserlerinin büyük çoğunluğunu oluşturur. Söz gelimi, Yusuf Has Hacib'in kaleme aldığı *Kutadgu Bilig*'de, devrin İslam âleminin ahlak anlayışı, yaşayış biçimleri, halk ve yönetici ilişkileri anlatılmakla birlikte eserin ana konusu "ideal insan"dır (Güner, 2021, s. 20). Edib Ahmed Yüknekî'nin "Hakikatlerin Eşiği" olarak çevrilebilecek *Atebetü'l-Hakâyık* adlı eseri, dinî bir öğüt ve ahlak kitabıdır. Yine XII. yüzyılda yaşamış Ahmed Yesevî'nin şiirlerinin toplandığı *Dîvân-ı Hikmet* adlı eseri, Müslümanlığı sade bir şekilde göçebe Türk halkına benimsetmek amacıyla yazılmıştır. Bu kıymetli eserlere ilave olarak ilk kez bu devirde Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe tercümeleri yapılmıştır. Bu eserler "satır-altı" tabir edilen tarzda yapılmış olup Arapça asıl metin daha iri harflerle üstte, özgün metindeki her sözcüğün bazen de küçük söz gruplarının altına daha küçük Arap harfleriyle tercümesi yazılmak suretiyle kaleme alınmıştır (Ercilasun, 2010, s. 331). Karahanlı Türkçesi döneminde yapıldığı bilinen dört Kur'an tercümesi şunlardır: a) Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 73 numarada kayıtlı olan *TİEM 73,* b) Manchester John Rylands Kütüphanesi'nde bulunan *Ryland Nüshası,* c) Petersburg Asya Müzesi'nde bulunan *Anonim Tefsir,* d) Özbekistan İlimler Akademisi 2008 numarada kayıtlı bulunan *Özbekistan Nüshası.*

Bu çalışmada, *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TİEM 73)*'te günah ile ilgili söz varlığı tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesi döneminde yapılan satır-arası Kur'an tercümelerinden en bütünlüklü *TİEM 73 Nüshası* olduğu için çalışmaya kaynak eser olarak seçilmiştir. Çalışmamız günah kavramının analizini de içeren *TİEM 73*'e genel bir bakışla başlamaktadır. Ardından, eserde günahla ilgili terimlerin kullanımı dört kategoriye ayrılmıştır.

1. Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TİEM 73)

Eser, İstanbul'da, Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 73 numara ile kayıtlıdır. Nüshanın istinsah tarihi H.734/M.1333/1334, müstensihi Muhammed b. El-Hâcc Devletşah eş-Şirazî'dir. Müstensihin adından onun Şirazlı olduğu açıktır (Kök, 2004, s. 22).

*TİEM 73 Nüshası'*nın Türkçe kısmının yazı karakterleri nesih özellikleri taşımaktadır. Türkçe kısımlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde bazı kelimelerin yazımında hareke sistemi kullanılmıştır. Eserde bazı surelerin ayet sayıları sonraki dönem Kur'an tercümeleriyle ve günümüz Kur'an tercümeleriyle birbirini tutmamaktadır. Bu durum ayet eksikliğinden değil, ayet ayrımındandır (Ünlü, 2018, c.1, s. 20). Eserde Bakara suresinin 166. ve 167. ayetleri ile Âl-i İmran suresinin 124. ve 125. ayetlerindeki Türkçe çevirideki eksiklikler dikkate alınmazsa tam bir nüshadır. 902 sayfadan oluşan metnin her sayfasında 9 satır Arapça, 9 satır Türkçe çeviri olmak üzere toplam 18 satır mevcuttur (Argunşah vd., 2019, s. 39).

2. Günah Kavramı

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan semavi dinler eleştirel bir gözle incelendiğinde, günah kavramının bu dinlerin öğretileri içerisinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. *Türkçe Sözlük*'te günah "Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal; acımaya yol açacak kötü davranış, yazık; sorumluluk, vebal; kabahat, hafif suç (TDK, 2019, s. 1003) olarak tanımlanırken *Misalli Büyük Türkçe Sözlük'*te günah "Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet; dince suç olduğu açıklanmamış olsa da insanlara zarar verdiği, vicdanları incittiği, doğrudan uzaklaştığı için suç sayılabilecek iş ve davranış, suç, yazık" (Ayverdi, 2011, c.1, s. 1133) olarak kaydedilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de *zenb, i̱sm, fisk, isyan* sözcükleriyle ifade edilen günahın büyük ve küçük olabileceği belirtilir. Büyük günah anlamında kullanılan *kebîre* (çoğulu kebâir) dinen yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevi veya uhrevi ceza öngörülen davranış olarak tanımlanabilir. Bunun dışında kalan kötü davranışlara da *sagîre* (küçük günah) denir (Bebek, 2022, s. 163). Fakat Kur'an-ı Kerîm'de hangi günahların büyük günah, hangi günahların küçük günah olduğu konusunda bir ayrım yapılmamıştır. Bu yüzden büyük günah ve küçük günah kavramlarının sınırları konusunda tam bir birlik sağlanamamış, tefsirciler hatta çeşitli İslam mezhepleri tarafından farklı yorumlamalar yapılmıştır. Bu çalışmada, "Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet; dince suç olduğu açıklanmamış olsa da insanlara zarar verdiği, vicdanları incittiği, doğrudan uzaklaştığı için suç sayılabilecek iş ve davranış, suç, yazık" tanımından hareketle günah kavramı incelenmiştir.

2.1. Yapılması "Günah" Olan Fiiller ile İlgili Söz Varlığı

TİEM 73'te "günah işlemek" fiilini "*yazuḳ ḳıl-, yazuḳ yüḍ-*[1]*, yazuḳḳa tüş-, yazuḳluġ bol-*" karşılar. Günah anlamına gelen *yazuḳ* sözcüğü Türkçe *yaz-* "bir hata yapmak veya ihmalde bulunmak" fiilinden oluşur

[1] *yüḍ-* fiili, *yü-*"bir şeyi taşımak" fiili ve - ḍ- fiilden fiil yapım ekiyle oluşur (Clauson, 1972: 885).

(Clauson, 1972, s. 983). *"Yazuḳ ḳıl-"* birleşik fiilinin ilk kayıtları, Eski Uygur Türkçesinde tanıklanır. *Maytrısimit*'te *yazuḳ ḳıl-*, "günah işlemek" olarak kullanılır: *ḳılmış yazu(ḳ)* .... (Tekin, 2019, s. 121). Doğu Türk dili sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinden *Rylands Nüshası*'nda "günah işlemek" fiilini *yazuḳ ḳıl-* "günah işlemek", *helāk bol-* "günah, suç işlemek, sıkıntıya düşmek" (Ata, 2019), *Özbekistan Nüshası'*nda *yaz-* "isyan etmek, başkaldırmak, günah işlemek, yanılmak", *yazuḳ ay-* "günah söz söyleme", *yazuḳ ḳıl-* "günah işlemek" (Üşenmez, 2010), *Anonim'*de *çat-* "günah işlemek", *yazuḳ ḳıl-* "günah işlemek" (Usta, 1989), *HTSKT'*de *yaz-* "günah işlemek, itaatsizlik etmek, karşı gelmek", *yazuḳ içinde ḥaddın keç-* "çok günah işlemek", *yazuḳ ḳıl-* "günah işlemek", *yazuḳ üze peyvestelıḳ ḳıl-* "günah işlemeye devam etmek, günahta ısrar etmek", *yazuḳġa nisbet ḳıl-* "günaha sürükleme, günaha sokma" (Sağol, 1993), *Meşhed Nüshası'*nda *irinçü ḳıl-* "günah işlemek", *yazuḳḳa nisbet ḳıl-* "günah işlemek", *yazuḳ ḳıl-* "günah işlemek" (Şimşek, 2020) karşılar. Anadolu sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinden *TİEM 40'*ta "günah işlemek" fiilinin, *yazuk eyle-* "günah işlemek", *yazuk götür-* "günah yüklenmek, günah taşımak", *yazuk işle-* "günah işlemek", *yazuk üzere tur-/dur-* "günahta ısrar etmek", *yazuklu olmak* "günah işlemek" (Topaloğlu, 2018), *Topkapı Nüshası'*nda *yazuḳ eyle-* "günah işlemek", *yazuḳ ol-* "günah işlemek, günah olmak", *yazuḳlıḳ eyle-* "günah işlemek" (Şimşek, 2017), *Manisa Nüshası*'nda *fāsıḳ ol-* "günah işlemek", *fısḳ eyle-* "günah işlemek", *livāṭa eyle-* "günah kazanmak", *maʿṣiyet eyle-* "günah işlemek", *ṣuç işle-* "günah işlemek", *yazuḳ işle-* "günah işlemek", *yazuḳlu ol-* "günah işlemek" örneklerine rastlanır (Karabacak, 1992). *TİEM 73'*te yapılması günah olan fiiller şunlardır:

açuġun- "haddini bilmemek, günah işlemek" (TİEM 73, 039/056), *aḍak bekü̈t-* "(küfürde) direnmek" (TİEM 73, 071/007), *aḍak tik-* "(küfürde) direnmek" (TİEM 73, 045/008), *aḍın dostlar tut-* "Allah'tan başka Tanrılar edinmek" (TİEM 73, 042/009), *aḍın Tan͡grı ḳıl-* "Allah'tan başka Tanrıya inanmak" (TİEM 73, 017/022), *aḍın Tan͡grını ḳıl-* "Allah'tan başka Tanrı edinmek" (TİEM 73, 015/096), *aḍnat-* "(Allah'ın Tevrat'taki kelamını) tahrif etmek" (TİEM 73, 002/075), *al destān ḳıl-* "(Peygambere karşı) çirkin tuzak kurmak" (TİEM 73, 016/045), *al ét-* "yanlış düşüncelere dalmak" (TİEM 73, 010/021), *al ḳıl-* "tuzak kurmak" (TİEM 73, 027/050), *alda-* "aldatmak, tuzak kurmak" (TİEM 73, 008/030), *aldaş-* "(Allah'ı) aldattığını sanmak" (TİEM 73, 004/142), *and sı-* "yemin bozmak" → *ant sı-* (TİEM 73, 048/010), *andlarnı buz-* "yemin bozmak" (TİEM 73, 016/091), *ar-* "gururlanmak, kibirlenmek" (TİEM 73, 002/206), *artaḳ ḳalıġlılardın bol-* "bozgunculuk edenlerden olmak" (TİEM 73, 010/091), *artaḳ ḳılıġlılardın bol-* "bozgunculardan olmak" (TİEM 73, 010/091), *artaḳlıḳ ḳıl-* "bozgunculuk yapmak" (TİEM 73, 002/030), *artaḳlıḳ ḳılıġlılar bol-* "bozgunculardan olmak" (TİEM 73, 011/085), *artaḳlıḳ tile-* "düşmanlık yapmak istemek, fesatlık düşünmek" (TİEM 73, 010/090), *artuḳ ḳat-* "küfre girmek" (TİEM 73, 033/014), *artuḳ tile-* "fazlasını istemek" (TİEM 73, 002/173), *artuḳluḳ ḳıl-* "azmak, taşkınlık çıkarmak" (TİEM 73, 010/023), *artuḳluḳ tile-* "kıskanmak" (TİEM 73, 002/213), *ʿāsī bol-* "(Allah'ın

peygamberlerine) başkaldırmak" (TİEM 73, 069/010), *ʿāsīlıḳ ḳıl-* "(Allah'a ve peygamberine karşı) isyan etmek, başkaldırmak" (TİEM 73, 033/036), *ʿayb ḳıl-* "(insanlarla) alay etmek, aşağılamak" (TİEM 73, 049/011), *baçıġnı buz-* "sözünden dönmek" (TİEM 73, 007/135), *baçıġnı sı-* "sözünden dönmek" (TİEM 73, 043/050), *baḫīllıḳ ḳıl-* "cimrilik etmek" (TİEM 73, 003/180), *bıçıġ boz-* "ahdini bozmak, yeminini bozmak" (TİEM 73, 008/056), *biligsizlerdin bol-* "cahillerden olmak, cahiller gibi hareket etmek" (TİEM 73, 006/035), *biligsizlik ḳıl-* "cahilce davranmak" (TİEM 73, 006/111), *boynaġu bol-* "sapıtmak, azmak, şımarmak" (TİEM 73, 079/017), *boynaġuluḳ ḳıl-* "(Allah'ın emirlerine) isyan etmek, azmak" (TİEM 73, 009/057), *boyun ker-* "(peygambere) karşı gelmek, isyan etmek" (TİEM 73, 004/042), *boyunġalıḳ ḳıl-* "isyan etmek, azgınlık göstermek, şımarmak" (TİEM 73, 089/011), *bulġaḳ ḳıl-* "fitne yaratmak" (TİEM 73, 009/049), *bulġaştur-* "fitneye sebep olmak" (TİEM 73, 023/097), *burḫanlar üze boġuzlan-* "putlar adına kurban kesmek" (TİEM 73, 005/003), *buyruḳdın çıḳ-* "doğruluktan ayrılmak, yalan söylemek" (TİEM 73, 002/282), *buzaġunı sewügke tut-* "buzağı heykeline tapmak" (TİEM 73, 007/152), *bütünlükni sı-* "sözünden dönmek" (TİEM 73, 013/020), *çın yol yétür-* "doğru yoldan saptırmak, Allah yolundan alıkoymak" (TİEM 73, 004/167), *dīv adımlarıng͡a uḍu bar-* "şeytanın alışkanlıklarını âdet hâline getirmek; şeytana uymak " (TİEM 73, 006/142), *efsūs tön-* "(müminlerle) alay etmek" (TİEM 73, 002/212), *egri ḳılıġlılarḳa bol-* "hainlerden olmak" (TİEM 73, 004/105), *egri saḳnıġlı bol-* "kötü olmak, günahkâr olmak" (TİEM 73, 004/107), *egril-* "küfürde olmak, nankörlük etmek" (TİEM 73, 073/017), *egrilik ḳıl-* "kötü duygular beslemek; nankörlük etmek" (TİEM 73, 059/010), *ékki yüzlüg ḳıl-* "ikiyüzlü davranmak" (TİEM 73, 009/101), *ékki yüzlüglük ḳıl-* "ikiyüzlü davranmak" (TİEM 73, 059/011), *eksük ölç-* "ölçüye ve tartıya hile karıştırmak" (TİEM 73, 083/001), *éligle-* "alay etmek" (TİEM 73, 011/038), *eliglerni tut-* "cimrilik etmek" (TİEM 73, 009/067), *élleş-* "kötülük yapmak" (TİEM 73, 016/028), *ésiz duʿā ḳıl-* "beddua etmek" (TİEM 73, 010/011), *ésiz yawuz sézinç bol-* "kötü düşünceye kapılmak" (TİEM 73, 048/012), *ésizlik keldür-* "kötülük yapmak" → *ésizlik keltür-* (TİEM 73, 006/160), *ésizlik ḳıl-* "kötülük yapmak" (TİEM 73, 004/123), *ésizliklerni ḳıl-* "kötülükleri yapmak" (TİEM 73, 011/078), *ewrül-* "sözünden dönmek" (TİEM 73, 002/064), *fāl tut-* "fal bakmak" (TİEM 73, 027/047), *fitne iste-* "fitne çıkarmak" (TİEM, 003/007), *füsūs tut-* "alay etmek" (TİEM 73, 009/058), *füsūsḳa tut-* "(Allah'ın kelamını ve peygamberlerini) alaya almak" (TİEM 73, 018/106), *ġammāzlıḳ ḳıl-* "söz taşımak, fitne yaratmak" (TİEM 73, 068/011), *ġıybet ḳıl-* "dedikodu yapmak" (TİEM 73, 049/012), *ḥaddın aş-* "haddini aşmak, taşkınlık göstermek" (TİEM 73, 020/127), *ḥaddın keçür-* "savurganlık etmek" (TİEM 73, 006/141), *ḥarām yé-* "haram yemek" (TİEM 73, 005/062), *ḥarāmla-* "böbürlenmek, kibirlenmek" (TİEM 73, 075/033), *ḥarīṣ ḳıl-* "günaha kışkırtmak; şeytana uymak" (TİEM 73, 019/083), *ḥased ḳıl-* "kıskanmak" (TİEM 73, 042/014), *ḥelāl tutma-* "(Hac ibadeti esnasında dikkat edilmesi gereken kurallar için kullanılır) ihlal etmek, saygısızlık göstermek" (TİEM 73, 005/002), *ḥīle ḳıl-* "tuzak kurmak" (TİEM 73, 003/054), *ḫıyānet ḳıl-* "hainlik etmek" (TİEM

73, 003/161), *ḫilāf ḳıl-* "(Allah'a ve peygambelerine) karşı gelmek" (TİEM 73, 008/013), *ıraḳ az-* "derin bir sapıklık içerisinde olmak" (TİEM 73, 050/027), *ıraḳ yol yétür-* "sapıklığa düşmek" (TİEM 73, 004/167), *ıraḳ yolsuz bol-* "sapıtma, azma" (TİEM 73, 004/060), *iblīsni éş dost tut-* "şeytanı arkadaş edinmek" (TİEM 73, 004/119), *iḍide aḍın dost tut-* "Allah'tan başka dost edinmek" (TİEM 73, 045/010), *iḍide aḍın ḳol-* "Allah'ı bırakarak putlara tapmak istemek" (TİEM 73, 039/015), *iḍide öng͡in īḍiler tap-* "Allah'tan başka Tanrılara tapmak" (TİEM 73, 043/045), *iḍike tan-* "Allah'ı inkâr etmek" (TİEM 73, 034/053), *iḍileri belgülering͡e tan-* "Allah'ın ayetlerini inkâr etmek" (TİEM 73, 045/011), *iḍileri fermānındın boynaġuluḳ ḳıl-* "Allah'ın emirlerini inkâr etmek" (TİEM 73, 051/044), *iḍileri yalavaçıng͡a ʿāsī bol-* "Allah'ın peygamberine asi olmak" (TİEM 73, 069/010), *iḍisi yarlıġıdın çıḳ-* "Allah'ın buyruğundan çıkmak" (TİEM 73, 065/008), *iftirā ḳıl-* "iftira etmek" (TİEM 73, 006/021), *ilki tanıġlı bol-* "Kur'an'ı ilk inkâr edenlerden olmak" (TİEM 73, 002/041), *iʿrāż ḳıl-* "(savaştan) kaçma" (TİEM 73, 003/155), *kāfir bol-* "kâfir olmak, inkâr edenlerden olmak" (TİEM 73, 003/086), *ḳanlarnı tök-* "kan dökmek, öldürmek" (TİEM 73, 002/030), *kértgünme-* "inanmamak, iman etmemek" (TİEM 73, 002/006), *kértü yaraġlıġı ḳarıştur-* "hakkı karıştırmak" (TİEM 73, 002/042), *kertünme-* "inanmamak, iman etmemek" (TİEM 73, 002/055), *kértüsizlik ḳıl-* "hainlik etmek" (TİEM 73, 008/071), *kértüsizlik tile-* "hainlik etmeyi istemek" (TİEM 73, 008/071), *keyd al ḳıl-* "tuzak kurmak, hile yapmak" (TİEM 73, 012/005), *keyd ḳıl-* "tuzak kurmak, hile yapmak" (TİEM 73, 012/005), *kīn tut-* "kin tutmak" (TİEM 73, 009/074), *ḳınanmışlardın bol-* "azaba uğrayanlardan olmak, günahkârlardan olmak" (TİEM 73, 037/059), *ḳıwan-* "kibirlenmek, böbürlenmek" (TİEM 73, 057/020), *ḳor yas ḳıl-* "yanlış yolu seçmek, zarar vermek" (TİEM 73, 004/119), *köng͡ül bulġaştur-* "şeytanın vesvese vermesi" (TİEM 73, 023/097), *köni yol tutma-* "doğru yoldan sapmak, azmak" (TİEM 73, 093/007), *köni yolḳa könme-* "doğru yola girmemek" (TİEM 73, 002/170), *könilikke tan-* "hakkı inkâr etmek" (TİEM 73, 046/007), *körksüz işni ḳıl-* "kötülük yapmak, günaha girmek" (TİEM 73, 003/135), *küç ḳıl-* "zulmetmek; hakkını yemek" (TİEM 73, 002/051), *küç ḳılıġlılardın bol-* "zalimlerden olmak" (TİEM 73, 002/035), *küfr bol-* "küfre girmek; kâfir olmak" (TİEM 73, 003/090), *küfr kétür-* "küfürde direnmek" (TİEM 73, 003/012), *künile-* "kıskanmak" (TİEM 73, 002/109), *küwezlen-* "(verilen nimetlerden dolayı) şımarmak" (TİEM 73, 028/058), *küwezlik ḳıl-* "böbürlenmek, gururlanmak" (TİEM 73, 004/173), *mekr ét-* "hile yapmak" (TİEM 73, 006/124), *münker işdin fermānla-* "kötü işleri emretmek" (TİEM 73, 009/067), *münker işdin ḳıl-* "çirkin işlerden yapmak" (TİEM 73, 005/079), *namāzdın yıġ-* "namazdan alıkoymak" (TİEM 73, 005/091), *namāznı żāyiʿ ḳıl-* "namazı terketmek" (TİEM 73, 019/059), *nevmīḍ bol-* "(Allah'ın rahmetinden) ümitsiz olmak, ümitsizliğe kapılmak" (TİEM 73, 039/053), *nifāḳ ḳıl-* "münafıklık etmek" (TİEM 73, 003/167), *nişānlarnı kizle-* "(Allah'ın bildirdiği) açık delilleri ve doğru yolu gizlemek" (TİEM 73, 002/159), *nū-sipās ḳıl-* "nankörlük etmek, şükretmemek" (TİEM 73, 050/024), *nū-sipāslıḳ*

ḳıl- "nankörlük etmek" (TİEM 73, 014/007), *oġrılıḳ ḳıl*- "hırsızlık yapmak" (TİEM 73, 012/081), *oġurla*- "çalmak, hırsızlık etmek" (TİEM 73, 015/018), *oḳ birle üleş*- "(yapılacak işi) fal oklarıyla belirlemek" (TİEM 73, 005/003), *oḳıġunı şeġab ḳıl*- "Kur'an hakkında asılsız iddialarda bulunmak" (TİEM 73, 041/026), *oḳıġunı ülüş ülüş ḳıl*- "Kur'anı tahrip etmek" (TİEM 73, 015/091), *ol etözni öltür*- "Allah'ın yarattığı canı haksız yere almak" (TİEM 73, 017/033), *ortaḳ ḳat*- "şirk koşmak" → *ortuḳ ḳat*- (TİEM 73, 006/019), *ortaḳ ḳatıġlılar bol*- "inkârcı olmak" (TİEM 73, 009/007), *ortaḳ ḳatıġlılardın bol*- "şirk koşanlardan olmak" (TİEM 73, 009/007), *ortaḳ ḳatıġlılardın er*- "müşriklerden olmak" (TİEM 73, 006/161), *ortaḳ ḳatıl*- "(Allah'a) ortak koşulmak" (TİEM 73, 004/116), *ortaḳ ḳıl*- "şirk koşmak" (TİEM 73, 007/190), *ortaḳ ḳoş*- "(Allah'a) ortak koşmak" (TİEM 73, 003/067), *oruḳdın keçür*- "savurganlık etmek; haddi aşmak" (TİEM 73, 007/031), *osanıġlılardın bol*- "(Allah'ı unutan) gafillerden olmak" (TİEM 73, 007/205), *öf té*- "(ana baba için) öf demek, bıkmak, usanmak" (TİEM 73, 017/023), *örgüt*- "fitne çıkarmak" (TİEM 73, 009/047), *örtüglüg at*- "iftira atmak" (TİEM 73, 024/023), *perīlerni Tan͡grıḳa ortaḳlar ḳıl*- "cinleri Allah'a ortak koşmak" (TİEM 73, 006/100), *ṣadaḳa bérmişin͡gizlerni bāṭıl ḳıl*- "sadakaları boşa çıkarmak" (TİEM 73, 002/264), *saḳın*- "hıyanet etmek" (TİEM 73, 012/052), *saranlıḳ ḳıl*- "cimrilik etmek" (TİEM 73, 004/037), *sarsıt*- "(kişiyi) ezmek, hor görmek" (TİEM 73, 107/002), *sézik içinde bol*- "şüphe içerisinde olmak" (TİEM 73, 002/023), *sézikliglerdin bol*- "şüpheye düşenlerden olmak" (TİEM 73, 002/147), *sözlerni tegşür*- "(dine saldırmak amacıyla) sözlerin anlamlarını çarpıtmak" (TİEM 73, 004/046), *süst ḳıl*- "(Allah'ın kelamını) hafife almak" (TİEM 73, 056/081), *şek tutġanlardın bol*- "şüpheye düşenlerden olmak" (TİEM 73, 003/060), *ṭamaʿ ḳıl*- "açgözlülük yapmak, aşırı istekte bulunmak" (TİEM 73, 033/032), *tan*- "(Allah'ın varlığını ve birliğini) inkâr etmek" (TİEM 73, 002/006), *Tan͡grı ʿahdini buz*- "Allah'a karşı yeminini bozmak" (TİEM 73, 013/025), *Tan͡grı urġanın͡ga tarıl*- "Allah'ın dinine düşman olmak" (TİEM 73, 003/103), *Tan͡grı üze yalġan iftirā ḳıl*- "(uydurduğu) yalanları Allah'a isnat etmek" (TİEM 73, 006/021), *Tan͡grı yalavaçı birle yaġılaş*- "Allah ve peygamberine karşı düşman olmak" (TİEM 73, 009/063), *Tan͡grı yarlıġını tégşür*- "Allah'ın emir ve yasaklarını değiştirmek" (TİEM 73, 048/015), *Tan͡grı yarlıḳını aḍnat*- "Allah kelamını tahrif etmek" (TİEM 73, 002/075), *Tan͡grı yıġıġlarnı satġa*- "Allah'ın buyruklarını çiğnemek" (TİEM 73, 065/001), *Tan͡grı yolındın yan*- "Allah yolundan sapmak" (TİEM 73, 047/001), *Tan͡grı yolındın yandur*- "Allah yolundan döndürmek" (TİEM 73, 016/094), *Tan͡grı yolındın yıġ*- "Allah yolundan gitmek isteyenlere engel olmak" (TİEM 73, 022/025), *Tan͡grı yolındın yolsuz ḳıl*- "Allah yolundan gidenleri saptırmak" (TİEM 73, 022/009), *Tan͡grıda aḍın butlarnı tut*- "Allah'ı bırakarak putlara iman etmek" (TİEM 73, 029/025), *Tan͡grıda aḍın dost tut*- "Allah'tan başka dost edinmek" (TİEM 73, 029/041), *Tan͡grıda aḍın oḳı*- "Allah'tan başka şeylere tapınmak" (TİEM 73, 022/073), *Tan͡grıda aḍın şefaʿatçılar tut*- "Allah'tan başka yardımcılar istemek" (TİEM 73, 039/043), *Tan͡grıda aḍın Tan͡grılar tutun*- "Allah'tan başka Tanrılar edinmek" (TİEM 73, 036/074), *Tan͡grıda aḍın tapun*- "Allah'tan başka

varlıklara tapınmak" (TİEM 73, 021/098), *Tan͡grıḳa ḫilāf ḳıl-* "Allah'a karşı gelmek" (TİEM 73, 059/004), *Tan͡grıḳa ortaḳ ḳat-* "Allah'a ortak koşmak" (TİEM 73, 031/013), *Tan͡grıḳa ortaḳ ḳıl-* "Allah'a ortak koşmak" (TİEM 73, 013/016), *Tan͡grıḳa ortaḳlar ḳıl-* "Allah'a şirkler koşmak" (TİEM 73, 013/016), *Tan͡grıḳa sézin-* "Allah'a karşı çelişkili düşüncelere kapılmak" (TİEM 73, 033/010), *Tan͡grıḳa tan-* "Allah'ı inkâr etmek" (TİEM 73, 029/052), *Tan͡grıḳa ten͡geşigler ḳıl-* "Allah'a ortak koşmak" (TİEM 73, 039/008), *Tan͡grıḳa yalavaçıḳa ʿasīliḳ ḳıl-* "Allah'a ve peygamberine asilik etmek" (TİEM 73, 033/036), *Tan͡grının͡g ʿahdini buz-* "Allah'a verilen sözden dönmek" (TİEM 73, 002/027), *Tan͡grının͡g belgülerün͡ge tan-* "Allah'ın ayetlerini inkâr etmek" (TİEM 73, 029/023), *Tan͡grının͡g niʿmetin͡ge tan-* "Allah'ın verdiği nimetleri inkâr etmek" (TİEM 73, 029/067), *Tan͡grının͡g niʿmetini tegşür-* "Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmek" (TİEM 73, 002/211), *tanıġlılar birle bol-* "kâfirlerle birlikte olmak" (TİEM 73, 011/042), *tanıl-* "inanmamak, küfretmek" (TİEM 73, 004/140), *tanıp tutma-* "(peygamberi) inkâr etmek" (TİEM 73, 002/089), *tanuḳluḳ ört-* "Allah'ın emir ve yasaklarını gizlemek" (TİEM 73, 002/283), *tanuḳluḳnı kizle-* "(Allah tarafından bildirilen) tanıklığı gizleme" (TİEM 73, 002/140), *tapınġu Tan͡grı ḳıl-* "tapınacak put yapmak" (TİEM 73, 007/138), *tapunġular tut-* "putlar edinmek" (TİEM 73, 018/015), *taraşıḳ bol-* "(Peygamber hakkında) ihtilafa düşmek" → *taraşuḳ bol-* (TİEM 73, 004/157), *tartışıḳ bol-* "(Tevrat hakkında) ihtilafa düşmek" (TİEM 73, 002/176), *tekebbürlük ḳıl-* "kibirlenmek" (TİEM 73, 002/034), *ten͡g tuşlar ḳıl-* "(Allah'a) ortak koşmak" (TİEM 73, 002/022), *ten͡gde kéç-* "haddi aşmak" (TİEM 73, 002/085), *ten͡gde keçür-* "haddi aşmak" (TİEM 73, 006/108), *ten͡gdin keç-* "hak ve adalet ölçülerini aşmak" (TİEM 73, 002/178), *terāzū batmannı eksüt-* "terazide hile yapmak" (TİEM 73, 011/084), *tetril-* "(Allah yolunu bırakıp) yanlış yola sapmak" (TİEM 73, 008/016), *tewre ét-* "doğru yoldan çıkmak" (TİEM 73, 038/029), *tıltaġ ḳıl-* "bahane etmek" (TİEM 73, 002/224), *tillerini büktür-* "kelime oyunu yaparak gerçekleri gizlemek" (TİEM 73, 003/078), *tiriglikni satġın al-* "dünya hayatını ahirete tercih etmek" (TİEM 73, 002/086), *tüz yoldın az-* "doğru yoldan sapmak" (TİEM 73, 060/001), *uçuzlar birle bol-* "alçak ve nankörlerle birlikte bulunmak" (TİEM 73, 058/020), *uluġ artuḳluḳ ḳıl-* "kibirlenmek" (TİEM 73, 017/004), *uluġlıḳ ḳıl-* "büyüklenmek, kibirlenmek" (TİEM 73, 007/013), *uluġsıġlıḳ ḳıl-* "büyüklük taslamak" (TİEM 73, 002/087), *uluġsın-* "büyüklenmek, böbürlenmek" (TİEM 73, 045/008), *umunçsız bol-* "(Allah'ın rahmetinden) ümidi kesmek" (TİEM 73, 012/087), *üsteleş-* "(Hacc aylarında) kavga etmek" (TİEM 73, 002/197), *üsterigli bol-* "hainlerden taraf olmak" (TİEM 73, 004/105), *vesvese ḳıl-* "vesvese vermek" (TİEM 73, 020/120), *yalavaçın͡ga ḫilāf ḳıl-* "peygambere karşı gelmek" (TİEM 73, 059/004), *yalġan ay-* "yalan konuşmak" (TİEM 73, 039/032), *yalġan ayt-* "yalan konuşmak" (TİEM 73, 007/117), *yalġan çat-* "yalan uydurmak, yalan atmak" (TİEM 73, 016/105), *yalġan duʿā ḳıl-* "inkâr etmek" (TİEM 73, 067/027), *yalġan ét-* "yalanlamak; yalan söylemek" (TİEM 73, 002/039), *yalġan ḳoş-* "yalan söylemek" (TİEM 73, 010/059),

yalġan söz keltür- "iftira atmak" (TİEM 73, 024/011), *yalġan söz ḳış*- "iftira etmek" (TİEM 73, 060/012), *yalġan söz kötür*- "iftira atmak" (TİEM 73, 033/058), *yalġan sözle*- "yalan söylemek" (TİEM 73, 043/020), *yalġan té*- "yalan konuşmak" (TİEM 73, 040/037), *yalġan tut*- "yalanlamak" (TİEM 73, 002/087), *yalġançı alı ḳıl*- "sihirbazlık yapmak" (TİEM 73, 020/069), *yalġançılıḳ ḳıl*- "büyücülük yapmak" (TİEM 73, 020/058), *yalġanḳa*- "(peygamberi) yalanlamak" (TİEM 73, 054/009), *yalġanḳa nisbet ḳıl*- "yalanlamak" (TİEM 73, 003/011), *yalġanḳa tut*- "yalanlamak" (TİEM 73, 006/066), *yalġanḳat*- "yalanlamak" (TİEM 73, 054/023), *yalın*- "kibirlenmek, böbürlenmek" (TİEM 73, 004/036), *yan*- "(İslamiyet'ten) yüz çevirmek" (TİEM 73, 002/209), *yaraġlıġlarnı yalġan tut*- "Hakkı yalanlamak" (TİEM 73, 006/005), *yaraġlıġnı kizle*- "Hakk olanı gizlemek" (TİEM 73, 002/042), *yaraġlıġnı yoḳ ḳıl*- "Hakkı yok saymak" (TİEM 73, 018/056), *yaraġsız yaḍılmaḳın sew*- "kötülüğün yayılmasından zevk almak" (TİEM 73, 024/019), *yaraġsızka kertgün*- "batıla inanmak" (TİEM 73, 029/052), *yaraġsızka uḍu bar*- "batıla uymak" (TİEM 73, 047/003), *yaraġsızını ayt*- "(Allah'a) iftira etmek, yalan söylemek" (TİEM 73, 006/093), *yaraşıḳa tan*- "Hakkı inkâr etmek" (TİEM 73, 034/043), *yaraşma*- "(Kur'an için) inkâr etmek " (TİEM 73, 002/176), *yarat*- "yalan atmak, iftira etmek" (TİEM 73, 016/116), *yarlıġ sı*- "Allah'a karşı gelmek, asi olmak" (TİEM 73, 020/121), *yarlıġ tutma*- "(Allah'ın) sözüne karşı gelmek" (TİEM 73, 002/093), *yarlıġdın çıḳ*- "azmak" (TİEM 73, 002/059), *yata*- "kıskanmak" (TİEM 73, 004/054), *yawuz al ḳıl*- "hile yapmak" (TİEM 73, 086/015), *yawuz ewür*- "(Allah'tan) yüz çevirmek" (TİEM 73, 064/006), *yawuz işni ḳıl*- "(dinen) uygun olmayan çirkin davranışlarda bulunmak" (TİEM 73, 007/028), *yawuz ḳıl*- "kötü işler yapmak" (TİEM 73, 017/007), *yawuz ḳoldaş bol*- "şeytana arkadaş olmak, şeytana uymak" (TİEM 73, 004/038), *yawuz rāzlaş*- "fitne çıkarmak" (TİEM 73, 058/010), *yawuz satġın al*- "kötülük etmek" (TİEM 73, 002/090), *yawuzlıḳdın ḳıl*- "kötülük yapmak" (TİEM 73, 003/030), *yawuzluḳ keldür*- "kötülük yapmak" (TİEM 73, 065/001), *yazuḳ ḳıl*- "günah işlemek" (TİEM 73, 011/035), *yazuḳ yüḍ*- "günaha girmek" (TİEM 73, 039/007), *yazuḳḳa tüş*- "günaha girmek" (TİEM 73, 048/007), *yazuḳluġ bol*- "günahkâr olmak" (TİEM 73, 006/164), *yazuḳsın*- "isyan etmek, haddi aşmak" (TİEM 73, 002/061), *yek mangımlarınga uḍu bar*- "şeytanın davranışlarını benimsemek" (TİEM 73, 024/021), *yekke éş dost bol*- "şeytanı dost edinmek" (TİEM 73, 019/045), *yekni dost tut*- "şeytanı dost edinmek" (TİEM 73, 007/030), *yoḳ yoḍun ḳıl*- "bozgunculuk yapmak" (TİEM 73, 002/205), *yolda azıtur*- "doğru yoldan çıkarmak, saptırmak" (TİEM 73, 020/085), *yoldın azıt*- "doğru yoldan sapmak" (TİEM 73, 025/009), *yolsuz bol*- "sapıtmış ve doğru yoldan çıkmış olmak" (TİEM 73, 006/056), *yolsuzluḳ yolını tut*- "sapkınlığa götüren yolu tercih etmek" (TİEM 73, 007/146), *yolsuzluḳnı satġın al*- "günah işlemek" (TİEM 73, 002/016), *yüz ewür*- "(dinden) yüz çevirmek" (TİEM 73, 002/130), *zinā ḳıl*- "zina yapmak" (TİEM 73, 004/024).

2.2. Yapılması "Günah" Olan Davranış Türleri ile İlgili Söz Varlığı

*TİEM 73'*te *"günah"* sözcüğünü *"yazuḳ"* karşılar. Bunların dışında *"ésizlik*[2]*, mun͡gluḳ*[3]*, yan͡gluḳ*[4]*, yawuz*[5]*, yük*[6]*"* sözcüklerinin de anlam genişlemesi ile "günah" ifade ettikleri görülür. *Yazuḳ* sözcüğü "günah" anlamıyla ilk kez Eski Uygur Türkçesi metinlerinde tanıklanır: *"menin͡g yime ḳararıġımın yarutı birzün tsuyumta yazuḳumta boşuyu birzün"* (Tekin, 2019, s. 17). "Benim de karanlığımı aydınlatsın, günahlarımdan beni kurtarsın." (Tekin, 2019, s. 24). Doğu Türk dili sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinden *Rylands Nüshası'*nda "günah" sözüğünü, *ʿaẕāb* "azap, işkence, eziyet; günah, vebal, kir; azap sözü", *yawuz* "kötü, kötülük; günah, hata, kusur; kötü kişi", *yazuḳ* "günah, suç, hata", *yük* "yük, günah yükü" (Ata, 2019), *Özbekistan Nüshası'*nda *küç* "güç, kuvvet, kudret; zulüm, günah, haksızlık", *yawuzluḳ* "kötü amel, günah; kötülük", *yazuḳ* "günah" (Üşenmez, 2010), *Anonim'*de *arınçu* "günah ?", *yazuḳ* "günah" (Usta, 1989), *HTSKT'*de *yazuḳ* "günah", *yük* "yük; günah" (Sağol, 1993), *Meşhed Nüshası'*nda *irinçü* "günah", *ḳawa* "günah", *yazuḳ* "günah, suç", *yük* "yük; günah; çocuk" (Şimşek, 2020) karşılar. Anadolu sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinde ise "günah" sözcüğünü, *TİEM 40'*ta *suç* "kusur, günah", *vebāl* "kötü sonuç, günah", *yazuḳ* "günah, vebal; sakınca, zarar", *yük* "bir hayvanın taşıyabileceği miktar; ağırlık; yüklenilen şey, günah" (Topaloğlu, 2018), *Topkapı Nüshası'*nda *günāh* "günah", *yazuġluḳ/yazuḳlıḳ* "günah", *yazuḳ* "günah", *yük* "yük, günah; çocuk" (Şimşek, 2017), *Manisa Nüshası'*nda *günāh* "günah, Allah'ın emirlerine aykırı görülen iş", *ʿiṯm* "günah", *maʿṣīyet* "günah, itaatsizlik", *ṣuç* "kusur, günah", *vebāl* "kötü akıbet, günah", *yazuḳ* "günah" (Karabacak, 1992) ifade eder. *TİEM 73'*te yapılması "günah" olan davranış türleri şunlardır:

aḍın ésizlik "(Tembellikleri yüzünden Tebük seferine katılmayan Müslüman askerler için kullanılmıştır) faydasız iş, boş iş" (TİEM 73, 009/102), *artaḳ iş* "fuhuş" (TİEM 73, 024/033), *artaḳ işlig* "iffetsizlik" (TİEM 73, 019/028), *artġu* "karşılığını bekleyerek malından vermek, faiz" (TİEM 73, 030/039), *atġu oyun* "kumar" (TİEM 73, 005/090), *aymaḳ* "zanda bulunmak" (TİEM 73, 006/136), *azaḳlıḳ* "azgınlık, sapıklık" (TİEM 73, 067/009), *azġunluḳ* "azgınlık, sapıklık" (TİEM 73, 003/164), *belgülüg yazuḳ* "günah" (TİEM 73, 004/112), *bildükmedük iş* "hayasızlık, azgınlık" (TİEM 73, 016/090), *boynaġuluḳ* "azgınlık" (TİEM 73, 002/015), *bulġaḳ* "şirk, fitne" (TİEM 73, 002/173), *bühtān* "yalan, iftira" (TİEM 73, 024/016), *cāḍūluḳ* "sihirbazlık, büyücülük" (TİEM 73, 007/116), *çalpaḳ iş* "yapılması günah olan davranış" (TİEM 73, 004/022), *destān* "hile, tuzak" (TİEM 73, 007/123), *egrilik* "nankörlük; doğru yoldan sapma" (TİEM 73, 059/010), *ékki yüzlüglük* "ikiyüzlülük" (TİEM 73, 009/097), *élük* "alay"

---

[2] ésizlik "fenalık, kötülük; büyük küçük her türlü günah, kötü, zararlı, kötülük; kötü, çirkin, kötülük, nâhoş; çetin, azap, harb, kuvvet, güç şiddet" (Ünlü, 2018, c.7, s. 273).
[3] mun͡gluḳ "sıkıntı; günah, suç" (Ünlü, 2018, c.8, s. 27).
[4] yan͡gluḳ "kasti işlenen suç, günah" (Ünlü, 2018, c.8, s. 461).
[5] yawuz "kötü, fena; kötü, çirkin, kötülük, nâhoş; büyük küçük her türlü günah, kötü, zararlı, kötülük" (Ünlü, 2018, c.8, s. 500).
[6] yük "yük, hayvan üstündeki iki küfe ağırlık; günah; hamile; ev eşyası; kasti işlenen suç, günah; sorumluluk" (Ünlü, 2018, c.8, s. 560).

(TİEM 73, 005/058), *élük oyun* "alay (ve) eğlence" (TİEM 73, 005/057), *ésiz artaḳ işlig* "iffetsizlik" (TİEM 73, 019/028), *ésiz yawuz* "kötü, kötülük" (TİEM 73, 006/031), *ésiz yawuz sézinç* "kötü düşünceler, kötü zan" (TİEM 73, 048/012), *ésizlik* "kötülük, fenalık; günah" (TİEM 73, 006/054), *ezvācehüm* "zina" (TİEM 73, 024/006), *fesād* "fesat, fesatlık" (TİEM 73, 003/118), *fitne* "fitne" (TİEM 73, 033/014), *ḥamiyyet öfke* "azgınlık" (TİEM 73, 048/026), *ḥased* "kıskançlık" (TİEM 73, 003/019), *ḫorluḳ rüsvālıḳ* "rezillik rüsvalık" (TİEM 73, 002/114), *ırak yolsuzluḳ* "sapıklık" (TİEM 73, 022/012), *kāfirlik* "kâfir olma durumu" (TİEM 73, 003/167), *ḳarangḳuluḳlar* "şirkler" (TİEM 73, 024/040), *kértüsizlik* "hainlik, hıyanet" (TİEM 73, 008/058), *keyd* "hile, düzen" (TİEM 73, 004/076), *kīne* "haset" (TİEM 73, 047/029), *könisizlik* "haksızlık" (TİEM 73, 002/188), *körksüz iş* "kötü işler, çirkin davranışlar" (TİEM 73, 003/104), *ḳuruġ yala* "iftira" (TİEM 73, 004/020), *küç basınç* "zulüm, şiddet" (TİEM 73, 042/039), *küfr* "Allah'a iman etmemek" (TİEM 73, 004/076), *küsegler* "kuruntular" (TİEM 73, 002/111), *küseklik* "şehvet" (TİEM 73, 027/055), *küwezlig* "şımarıklık ve kibir" (TİEM 73, 008/047), *mungluḳ* "günah, suç" (TİEM 73, 002/081), *münāfiḳ* "ikiyüzlü" (TİEM 73, 024/033), *münker iş* "yapılması caiz olmayan işler, kötü işler" (TİEM 73, 009/067), *nū-sipāslıḳ* "nankörlük" (TİEM 73, 017/089), *oyun* "boş söz" (TİEM 73, 052/023), *oyun söz* "boş söz" (TİEM 73, 029/064), *öz hevā* "arzu, heves" (TİEM 73, 045/023), *saranlıḳ* "cimrilik" (TİEM 73, 064/016), *şehvet* "cinsel arzu, şehvet" (TİEM 73, 004/027), *şerr* "kötülük" (TİEM 73, 113/005), *tanmaḳlıḳ* "inkârcılık, küfür" (TİEM 73, 009/017), *taplamaġu* "tanımama, inkâr" (TİEM 73, 029/029), *taplanılmas iş* "yapılması dinen kötü olan iş" (TİEM 73, 009/071), *tılamçıġ söz* "kötü sözler" (TİEM 73, 058/002), *uluġ artaḳlıḳ* "büyük fitne, büyük fesatlık" (TİEM 73, 008/073), *uluġ bühtān* "büyük iftira" (TİEM 73, 024/016), *uluġ yangluḳ* "büyük günah" (TİEM 73, 017/031), *uluġ yazuḳ* "büyük günah" (TİEM 73, 004/031), *yala* "töhmet, itham" (TİEM 73, 004/020), *yalġan* "yalan" (TİEM 73, 002/188), *yalġançılıḳ* "büyücülük" (TİEM 73, 010/077), *yangluḳ* "günah" (TİEM 73, 020/073), *yangsız iş* "kötü iş, yapılması haram olan iş" (TİEM 73, 007/157), *yaraġsız yawuz iş* "kötülük" (TİEM 73, 022/041), *yaraġsızlıḳ* "haksızlık" (TİEM 73, 003/181), *yaramas artuḳluḳ* "faizcilik, tefecilik" (TİEM 73, 004/161), *yawuz* "günah" (TİEM 73, 004/085), *yawuz iş* "kötü iş" (TİEM 73, 017/032), *yawuz sézinç* "kötü düşünce" (TİEM 73, 048/006), *yawuz uġraġ* "çirkin tuzak, hile" (TİEM 73, 035/043), *yawuz yaraġsız iş* "kötü iş" (TİEM 73, 022/041), *yawuzluḳ* "zina" (TİEM 73, 065/001), *yazuḳ* "günah" (TİEM 73, 002/081), *yoḳ söz* "iftira" (TİEM 73, 004/156), *yolsuzluḳ* "yolunu sapıtma" (TİEM 73, 043/040), *yolsuzraḳ* "kötü yol, sapıklık" (TİEM 73, 017/072), *yük* "günah" (TİEM 73, 020/101), *zenī* "zina" (TİEM 73, 017/032)

2.3. "Günahkârlık" İfade Eden Sözcük ve Sözcük Grupları ile İlgili Söz Varlığı

*TİEM 73'*te *"günahkârlığı"* genel olarak *"kāfir, yazuḳluġ, yazuḳluḳ"* sözcükleri ifade eder. Daha nadir kullanılan ve günahkârlığı karşılayan *"yan͡gılığlılar*[7]*, yüḏügli, yüklük"* sözcükleri ise anlam genişlemesi sonucu "günahkâr" anlamı kazanmıştır. *Yazuḳluḳ* sözcüğünün ilk yazılı kayıtlarına *Şine Usu Yazıtı'*nda rastlanır. Bu metinde *yazuklıg* "günahkâr" anlamıyla kullanılır: *"yer ayu birti, anda sançdım yazuklıg atlıg[ıg] … [ten͡g]ri tuta birdi"* (Orkun, 2011, s. 168). "Yer söyleyiverdi, orada mızrakladım. Günahkâr atlıları … Tanrı tutuverdi". Doğu Türk dilinde yapılmış Kur'an tercümelerinden *Rylands Nüshası'*nda *füsūḳ* "fasıklık, günahkârlık", *mücrim* "suçlu, günahkâr", *yazuḳluġ* "günahkâr" (Ata, 2019), *Özbekistan Nüshası'*nda *yazuḳluġ* "günahkâr" (Üşenmez, 2010), *Anonim'*de *yazuḳluḳ* "günahkâr" (Usta, 1989), *HTSKT'*de *bed-baḫtraḳ* "en bedbaht; en günahkâr", *fāsıḳ* "günahkâr, fasık", *yazġan* "günahkâr, asi, itaatsiz", *yazuḳluġ* "günahkâr", *yük ketürgen* "yük taşıyan; günahkâr", *yük kötürgen* "yük taşıyan; günahkâr" (Sağol, 1993), *Meşhed Nüshası'*nda *yazuḳlu* "günahkâr", *yazuḳluġ* "günahkâr", *yük kötürgen* "günahkâr" (Şimşek, 2020) örnekleri kullanılır. Anadolu sahasında yapılmış Türkçe Kur'an tercümelerinde ise *TİEM 40'*ta "günahkâr" sözcüğünün, *fāsıḳ* "Allah'ın emirlerine uymayan, günahkâr", *yan͡gılıcı* "hata eden, günah işleyen kimse", *yazuḳ eyleyici* "günahkâr", *yazuḳ işleyici* "günahkâr", *yazuḳlu* "günahkâr" (Topaloğlu, 2018), *Topkapı Nüshası'*nda *fāsıḳ* "günahkâr", *yazuḳ eyleyici* "günahkâr", *yazuḳlı* → *yazuḳlu* "günahkâr", *yazulıḳ* "günahkâr" (Şimşek, 2017), *Manisa Nüshası'*nda *fāsıḳ* "Allah'ın emirlerini tanımayan, günahkâr", *yazuḳ işleyici* "günahkâr", *yazuḳlu* "günahkâr" (Karabacak, 1992) kullanımlarına rastlanır. *TİEM 73'*te "günahkârlığı" belirten söz ve söz grupları şunlardır:

ʿāciz ḳılġuçılar "(ayetleri) etkisiz bırakmaya çalışanlar" (TİEM 73, 034/038), *ʿāciz ḳılığlılar* "acizlik içerisinde bulunanlar" (TİEM 73, 022/51), *ʿĀd boḏunı* "Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği kavim" (TİEM 73, 007/065), *aḏırt ḳılığlılar* "başka inançları benimseyenler" (TİEM 73, 011/118), *arıġsız erenler* "namussuz, kötü erkekler" (TİEM 73, 024/026), *arıġsız uraġutlar* "iffetsiz, kötü kadınlar" (TİEM 73, 014/026), *arḳa ewrügliler* "arkasını dönüp gidenler, inanmayanlar" (TİEM 73, 030/052), *arḳada füsūs tutuġlılar* "(insanları) arkalarından çekiştirip duranlar, dedikodu yapanlar" (TİEM 73, 104/001), *artaḳ iş ḳılığlılar* "bozguncular, fesatlar" (TİEM 73, 002/12), *artaḳ ḳılığlılar* "bozguncular, cehennemlikler" (TİEM 73, 007/086), *azġan (kişi)* "yoldan çıkmış kişi" (TİEM 73, 031/032), *azġan nū-sipās kişi* "nankör kişi" (TİEM 73, 031/032), *azġanraḳ (kişi)* "daha sapkın, daha azgın (kişi)" (TİEM 73, 041/052), *azġunraḳ* "daha azgın, daha sapık" (TİEM 73, 005/060), *azmışraḳ (kişi)* "daha sapık, daha azgın (kişi)" (TİEM 73, 028/050), *berk tutġan* "cimri, hasis" (TİEM 73, 017/100), *boynaġu boḏunlar* "isyankâr kavimler" (TİEM 73, 037/030), *boyun keregli* "zorba, isyankâr"

[7] *Yan͡gılığ* sözcüğünün, Eski Türkçede kullanılan *yan͡gıl-* "yanılmak, hata etmek" fiilinden türediği açıktır. Buradan sözcüğün "günah işleyen, günahkâr" anlamı kazandığı görülmektedir.

(TİEM 73, 019/014), *boyun kérigliler* "isyankârlar" (TİEM 73, 011/059), *buyruḳdın çıḳġanlar* "Allah'ın emir ve yasaklarına uymayanlar" (TİEM 73, 003/082), *bügüçi* "büyücü, sihirbaz" (TİEM 73, 010/077), *cāḍū* "büyücü, sihirbaz" (TİEM 73, 043/049), *çın keçigliler* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 023/007), *çın kértgünmegliler* "tanımamazlıktan gelenler, kâfirler" (TİEM 73, 004/101), *daʿvā ḳılġuçı boḍunlar* "inkârcılar" (TİEM 73, 019/097), *ebū leheb* "özel isim" (TİEM 73, 111/001), *egri saḳnıġlı* "hainlik edenler" (TİEM 73, 004/107), *ékki ḳul* "Hz. Nuh'un karısı ile Hz. Lut'un karısı" (TİEM 73, 066/010), *ékki yüzlüg erenler* "ikiyüzlü erekler; münafık erekler" (TİEM 73, 009/067), *ékki yüzlüg tişiler* "münafık kadınlar" (TİEM 73, 009/067), *ékki yüzlügler* "münafıklar" (TİEM 73, 009/101), *éri͡ngler* "münafıklar" (TİEM 73, 066/009), *ésiz boḍun* "kötü kavim, kâfirler" (TİEM 73, 021/077), *ésiz saḳınıġlılar* "hainler" (TİEM 73, 012/052), *fāsıḳlar* "günahkârlar" (TİEM 73, 059/005), *fermān sıġlı* "Allah'a isyan eden" (TİEM 73, 019/044), *firʿavn boḍunı* "Firavun'un askerleri" (TİEM 73, 002/050), *firʿavn çerigi* "Firavun ordusu" (TİEM 73, 085/018), *firʿavn ḳabīlesi* "Firavun hanedanı" (TİEM 73, 003/011), *firʿavnīler* "Firavun kavmi" (TİEM 73, 038/12), *füsūs tutuġlılar* "dedikodu yapanlar, (insanları) arkasından çekiştirenler" (TİEM 73, 104/001), *ḥadda keçigli* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 050/025), *ḥaddın keçgenler* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 003/112), *hāmān* "Firavun'un veziri" (TİEM 73, 028/008), *ḥarāmnı yégliler* "haram yemeyi âdet hâline getirenler" (TİEM 73, 005/042), *ḥarāmzāde* "soysuz" (TİEM 73, 068/013), *hārūt mārūt* "Harut ve Marut" (TİEM 73, 002/102), *ḥased tutuġlı kişiler* "kıskanç kimseler" (TİEM 73, 113/005), *ḫayrdın yıġıġlı* "iyi ve yararlı şeylere engel olanlar" (TİEM 73, 068/012), *ḥicr iḍileri* "Hicr halkı" (TİEM 73, 015/080), *ḫorlanmış sürsükmiş* "alçaklar, reziller" (TİEM 73, 007/018), *hūd boḍunı* "Hûd'un kavmi" (TİEM 73, 011/060), *ḫuṣūmet ḳılıġlı* "düşman kesilen, inanmayan, kâfir" (TİEM 73, 036/077), *iblīs* "şeytan" (TİEM 73, 002/275), *iblīs çerigleri* "şeytanın ordusu" (TİEM 73, 026/095), *iblīs dostları* "şeytana uyanlar" (TİEM 73, 004/076), *isrāfdın keçrügliler* "haddini aşanlar, büyüklenenler" (TİEM 73, 010/083), *kāʿb bin eşref* "özel isim" (TİEM 73, 004/051), *kāfir* "kâfir, küfre girenler" (TİEM 73, 002/276), *kāfir eren* "kâfir erkekler" (TİEM 73, 002/286), *ḳaldaçılar* "helak olanlar, günahkârlar" (TİEM 73, 029/032), *ḳalġuçılar* "helak olanlar, günahkârlar" (TİEM 73, 007/083), *ḳazġuḳlar iḍisi* "güçlü orduları olan Firavun" (TİEM 73, 089/010), *keḍ üküş éşitigliler* "yalana kulak verenler" (TİEM 73, 005/041), *keldürülmişler* "cehennemlikler" (TİEM 73, 030/016), *kent boḍunı* "Lut halkı" (TİEM 73, 015/067), *kent uluġları* "zenginlikleriyle şımarmış kişiler" (TİEM 73, 034/034), *kértüsizlik ḳılıġlılar* "hainler" (TİEM 73, 008/058), *ḳor yaslıġlıġ* "zarara uğrayanlar" (TİEM 73, 071/021), *ḳorḳuġlı* "ziyana uğrayan" (TİEM 73, 027/005), *ḳorḳutulmışlar* "yoldan çıkanlar" (TİEM 73, 026/173), *körksüz ḳılınmışlar* "kötü ve çirkin kimseler" (TİEM 73, 028/042), *ḳuḍıraḳ* "aşağılık, hakir" (TİEM 73, 007/168), *ḳutsuzraḳ ḳişi* "Semud kavminin en azgını" (TİEM 73, 091/012), *ḳuyruḳları kesilmiş* "helak olanlar" (TİEM 73, 015/066), *küç basut bérigliler* "Allah'a şirk koşanlar, kâfirler" (TİEM 73, 005/072), *küç ḳılġanraḳ* "daha çok zulmedenler"

(TİEM 73, 002/114), *küç ḳılıġlı boḍun* "zalimler topluluğu" (TİEM 73, 061/007), *küç ḳılıġlı ḳullar* "zalim kullar" (TİEM 73, 022/010), *küç ḳılıġlılar* "zalimler" (TİEM 73, 002/035), *küçlüg boynaġular* "küfürde direnen zalimler" (TİEM 73, 014/015), *küfr kétürgenler* "kâfirler" (TİEM 73, 003/141), *küwenigli* "şımarık" (TİEM 73, 011/010), *küwezlig ḳılıġlı* "çok övünen, büyüklük taslayan" (TİEM 73, 057/023), *laʿnet sürülgen* "lanet edilen" (TİEM 73, 011/060), *lūṭ boḍunı* "Hz. Lut kavmi" (TİEM 73, 011/089), *lūṭ kişini* "Hz. Lut'un karısı" (TİEM 73, 066/010), *lūṭ uraġutı* "Hz. Lut'un karısı" (TİEM 73, 037/135), *medyen boḍunı* "Medyen halkı" (TİEM 73, 022/044), *medyen kenti* "Medyen halkı" (TİEM 73, 007/085), *medyen kenti iḍileri* "Medyen halkı ileri gelenleri" (TİEM 73, 009/070), *moġlar* "Mecusîler, ateşe tapanlar" (TİEM 73, 022/017), *mütekebbir ḳılıġlılar* "kibirli insanlar" (TİEM 73, 059/045), *mütekebbirler* "kibirliler" (TİEM 73, 039/072), *nā-sipās* "nankör" (TİEM 73, 011/009), *niġoşaklar* "Mecusîler" (TİEM 73, 022/017), *niʿmet iḍisi* "bolluk içerisinde olup Allah'ı inkâr edenler, nankörler" (TİEM 73, 073/011), *nūḥ boḍunı* "Hz. Nuh'un halkı" (TİEM 73, 022/042), *nūḥ kişini* "Hz. Nuh'un karısı" (TİEM 73, 066/010), *nūḥ yalavaç boḍunı* "Hz. Nuh'un kavmi" (TİEM 73, 014/009), *nū-sipās* "nankör" (TİEM 73, 014/034), *nū-sipās kişi* "nankör kişi" (TİEM 73, 031/032), *nū-sipāslıḳ ḳılıġlı* "nankörlük eden" (TİEM 73, 050/024), *nū-sipāslıḳ ḳolıġlı* "nankör" (TİEM 73, 076/003), *oġrı er* "hırsızlık yapan erkek" (TİEM 73, 005/038), *oġrı tişi* "hırsızlık yapan kadın" (TİEM 73, 005/038), *ol boḍunlar* "Allah'ın ayetlerini yalanlayan kavimler, Hz. Nuh'un kavmi" (TİEM 73, 021/077), *ol erenler* "inkârcı insanlar" (TİEM 73, 003/086), *ol kentler* "Allah tarafından helak edilen topluluklar" (TİEM 73, 018/059), *ol kişi* "günahkâr kimse" (TİEM 73, 005/060), *ol tanıġlı* "inkâr eden, kâfir" (TİEM 73, 009/049), *ortaḳ ḳatıġlılar* "inkârcılar, müşrikler" (TİEM 73, 002/135), *ortaḳ ḳoşġanlar* "(Allah'a) ortak koşanlar" (TİEM 73, 003/067), *ortaḳ ḳoşuġlılar* "şirk koşanlar, müşrikler" (TİEM 73, 002/105), *oruḳdın kéçigliler* "haddini aşanlar, inkârcılar" (TİEM 73, 007/081), *ot eyeleri* "cehennemlikler" (TİEM 73, 002/275), *ot iḍileri* "cehennemin sahipleri, cehennemlikler" (TİEM 73, 005/029), *oynaġuçılardın [bol-]* "alay edip eğlenenlerden (olmak)" (TİEM 73, 021/055), *öfke sürügli* "küfürde direnen inatçılar" (TİEM 73, 014/015), *ökünçlügler* "pişman olanlar" (TİEM 73, 023/040), *örtegen ot iḍileri* "cehennemlikler" (TİEM 73, 035/006), *raḥmetdin nevmīḍ bolmış* "şeytan" (TİEM 73, 002/034), *raḥmetdin umunçsız* "şeytan" (TİEM 73, 020/116), *rūzīsizler* "rızıksızlar" (TİEM 73, 056/067), *ṣāliḥ boḍunı* "Hz. Salih'in kavmi" (TİEM 73, 011/089), *sāmirī* "Yahudileri saptıran kişi, puta inanan kişi" (TİEM 73, 020/085), *sebeʾ boḍunı* "Sebe halkı" (TİEM 73, 027/022), *s̱emūd boḍunı* "Semud kavmi" (TİEM 73, 011/068), *s̱emūd çerigi* "Semud ordusu" (TİEM 73, 085/018), *s̱emūdluġ* "Semud kavmi" (TİEM 73, 011/095), *sézik tutuġlı* "(Hz. Musaya gönderilen kitap hakkında) şüphe içinde olanlar" (TİEM 73, 011/110), *sézingen* "şüphe içerisinde olan" (TİEM 73, 034/054), *sol ḳol iḍileri* "amel defteri soldan verilenler, cehennemlikler" (TİEM 73, 056/041), *sol yan iḍileri* "amel defteri soldan verilenler,

günahkârlar" (TİEM 73, 056/009), *suḳraḳ* "daha düşkün, daha açgözlü" (TİEM 73, 002/096), *sürsükmiş* "kınanmış, rezil" (TİEM 73, 007/018), *sürsükmiş yek* "şeytan" (TİEM 73, 022/003), *sürülmiş yek* "şeytan" (TİEM 73, 015/017), *şenbe ādemīleri* "lanetlenmiş Yahudiler" (TİEM 73, 004/047), *şeyṭān* "şeytan" (TİEM 73, 025/055), *şeyṭānġa yārīçi* "şeytana yardım edenler, onun yolundan gidenler" (TİEM 73, 025/055), *ṭāʿan ḳılġan* "sürekli çekiştiren, (insanların) ayıbını arıyan" (TİEM 73, 068/011), *tamu boḍunı* "cehennemlikler" (TİEM 73, 067/010), *tamu iḍileri* "cehennemlikler" (TİEM 73, 013/005), *tamuġ boḍunları* "cehennemlikler" (TİEM 73, 022/051), *tamuġ ehli* "cehennemlikler" (TİEM 73, 038/064), *tamuġ iḍileri* "cehennemin sahipleri, cehennemlikler" (TİEM 73, 007/044), *tamuġḳa kirigli* "cehennemlikler" (TİEM 73, 083/016), *tamuluḳ* "cehennemlik" (TİEM 73, 038/057), *tanġuçı* "inkârcı, kâfir" (TİEM 73, 064/002), *tanıġlı boḍunlar* "(Allah'ı) inkâr eden kavimler" (TİEM 73, 027/043), *tanıġlı iḍisi* "kâfir" (TİEM 73, 025/055), *tanıġlıḳlar* "kâfirler" (TİEM 73, 074/010), *tanıġlılar* "kâfirler, iman etmeyenler" (TİEM 73, 002/019), *taş birle atılmış iblīs* "kovulmuş şeytan" (TİEM 73, 003/036), *taşlanmış sürülmiş yek* "kovulmuş şeytan" (TİEM 73, 016/098), *taşra yıḳılmış sürsükmiş* "(Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış" (TİEM 73, 017/039), *teng͡de keçigliler* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 002/190), *teng͡de keçrügliler* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 006/119), *ters tutuġlılar* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 007/088), *töben barġanlar* "günaha batanlar" (TİEM 73, 069/009), *töng͡deri kemişilgenler* "cehennemlikler" (TİEM 73, 026/094), *tubbaʿ boḍunı* "Tübba kavmi" (TİEM 73, 050/014), *tüşügliler* "cehennemlikler" (TİEM 73, 018/53), *uçuzlaġan* "aşağılık, nankör" (TİEM 73, 047/151), *uçuzlaġlı* "aşağılık, nankör" (TİEM 73, 002/090), *uçuzlamış* "aşağılık, değersiz" (TİEM 73, 025/069), *uluġsıġlıḳ ḳılıġlı* "büyüklenen" (TİEM 73, 040/027), *uluġsıġlıḳ ḳılıġlı kāfirler* "kibirlenip böbürlenen kâfirler" (TİEM 73, 039/060), *unmas ḳılıġlılar* "aciz tabiatlılar, inkârcılar" (TİEM 73, 029/022), *ʿutebe* "inkârcı insan" (TİEM 73, 080/017), *üf tüf ḳılıġlı kişiler* "üfürükçüler" (TİEM 73, 113/004), *üküş teng͡de keçigli* "kaba ve zalim olan" (TİEM 73, 068/013), *üküş yazuḳluġ* "büyük günahları olan" (TİEM 73, 068/012), *üstün astın boldaçılar* "yerle bir edilmiş kavimler" (TİEM 73, 009/070), *vesvese ḳılıġlı* "şeytan, iblis" (TİEM 73, 114/004), *yalġan ayıġlı* "yalan konuşan" (TİEM 73, 009/043), *yalġan aytıġlılar* "yalan konuşanlar" (TİEM 73, 016/086), *yalġan ḳoşuġlı* "yalana batmış, sürekli yalan konuşan" (TİEM 73, 045/007), *yalġan sözlegliler* "yalan konuşanlar" (TİEM 73, 026/222), *yalġan tutġanlar* "yalanlayanlar, inkârcılar" (TİEM 73, 068/008), *yalġançı* "yalancı; sihirbaz, büyücü" (TİEM 73, 007/109), *yalġanḳa ḳulaḳ tutuġlu* "yalana kulak veren" (TİEM 73, 005/042), *yalġanḳa nisbet ḳılġanlar* "yalancılar" (TİEM 73, 003/137), *yalġanḳa tutıġlı* "yalancı" (TİEM 73, 040/028), *yang͡lıġlar* "yanılgıya düşenler, günahkârlar" (TİEM 73, 028/008), *yaraġsız işligler* "batılla uğraşanlar" (TİEM 73, 029/048), *yaraġsız ḳılıġlılar* "batıl yoluna sapmış olanlar" (TİEM 73, 007/173), *yaratılmışlar yawuzraḳı* "insanların en kötüleri, inkârcılar" (TİEM 73, 098/006), *yarlıġ sıġan* "asi olan" (TİEM 73, 019/014), *yarlıġdın çıḳıġlı boḍunlar* "inkâr eden halklar" (TİEM 73, 027/012), *yarlıġdın çıḳıġlılar* "inkârcılar" (TİEM 73,

002/099), *yawuz boḍun* "inkârcı kavim" (TİEM 73, 021/074), *yawuz işligler* "inkârcılar" (TİEM 73, 040/078), *yawuz ḳoldaş éş* "iblis, şeytan" (TİEM 73, 043/038), *yawuzluḳ ḳılġan* "kötülük yapan kimseler" (TİEM 73, 040/058), *yazuḳ ḳılġan* "günah işleyen" (TİEM 73, 002/283), *yazuḳ ḳılıġlı* "günah işleyen" (TİEM 73, 006/147), *yazuḳ ḳılıġlı boḍunlar* "günahkâr kavimler" (TİEM 73, 006/147), *yazuḳ yüḍügli* "günah sahibi olan" (TİEM 73, 039/007), *yazuḳluġ* "günahkâr" (TİEM 73, 004/107), *yazuḳluġ boḍunlar* "günahkâr kavimler" (TİEM 73, 010/013), *yazuḳluġ iḍisi* "günahkâr" (TİEM 73, 020/074), *yeʾcūc meʾcūc* "Yecüc (ve) Mecüc" (TİEM 73, 021/096), *yek* "şeytan" (TİEM 73, 002/168), *yen͡gdürmiş kend* "helak olmuş kent" (TİEM 73, 053/053), *yoḳ yoḍun boluġlı* "helak olan" (TİEM 73, 007/139), *yoḳ yoḍun ḳılġuluḳ* "haddini aşanlar" (TİEM 73, 018/028), *yoḳalġanlar* "helak olanlar" (TİEM 73, 003/085), *yolda azmışraḳ* "yoldan çıkan, yoldan sapan" (TİEM 73, 025/042), *yoldın azġuçılar* "(doğru) yoldan sapanlar" (TİEM 73, 023/106), *yoldın azıtıġlılar* "yoldan çıkanlar, azıtanlar" (TİEM 73, 018/051), *yoldın azmış* "sapıtan, günahkâr, yoldan çıkmış (kişiler)" (TİEM 73, 001/007), *yoldın azmışlar* "yoldan çıkmışlar" (TİEM 73, 056/051), *yoldın azmışraḳ* "en kötü yolu tutmuş olan" (TİEM 73, 025/034), *yoldın çıḳıġlılar* "yolundan sapanlar, sapıtanlar" (TİEM 73, 002/026), *yoldın ḳışıġlılar* "yoldan sapanlar" (TİEM 73, 023/074), *yolsuz boḍunlar* "yoldan çıkmış kavimler" (TİEM 73, 006/077), *yolsuzluḳ ḳılıġlı* "yoldan çıkmış, sapık" (TİEM 73, 028/015), *yüksegli* "zorba, kibirli" (TİEM 73, 044/031), *yüz ewrügli* "yüz çeviren" (TİEM 73, 002/083), *yüz éwürgenler* "yüz çevirenler, inkârcılar" (TİEM 73, 003/023), *zinā ḳılġuçı tişi* "zina eden kadın" (TİEM 73, 024/003), *zinā ḳılġuçılar* "zina edenler" (TİEM 73, 024/003), *zinā ḳılıġlı er* "zina eden erkek" (TİEM 73, 024/002), *ziyān ḳılıġlılar* "zarara uğrayacak kimseler, günahkârlar" (TİEM 73, 002/027), *ẓulm ḳılġanlar* "zulmeden; Allah'a ortak koşanlar" (TİEM 73, 003/151).

2.4. "Cehennem" ile İlgili Söz Varlığı

Kur'an-ı Kerim'de yetmiş yedi ayette "cehennem" kelimesi yer alır. "Cehennem" herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok kâfirlerin, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekleri yer olarak tasvir edilir. İslam literatüründe genel anlamda cehennemi, azap türlerini veya onun bölümlerinden birini ifade etmek üzere çeşitli sözcükler kullanılmıştır (Topaloğlu, 1993, s. 227).

*TİEM 73'*te "cehennem" sözcüğünü genellikle *tamu/tamuġ* sözcükleri karşılar. Buna ilaveten "cehennem ateşi" için *tamu otı* kullanılır. Doerfer, "cehennem" anlamına gelen *tamu'*nun, Soğdça *tmw* sözcüğünden ödünçlendiğini bildirerek Karahanlı Türkçesinde *tamuğ* biçiminin de kullanıldığını vurgular. Ayrıca TMEN'de, sözcüğün Türkçeden Moğolcaya geçiş şekilleri belirtilir (1965, s. 568). Clauson da Doerfer'in görüşünü benimser, *tamu'*nun Soğdça *tmw* sözcüğüyle ilgisi üzerinde durur (Clauson, 1972, s. 503). Ata, Eski Türkçedeki *tamu* sözcüğünün dile girişinde ilk etkenin Soğdçadaki *tmw* olabileceğini ancak aynı kelimenin Karahanlı Türkçesi dönemiyle birlikte *tamug* şeklini almasının

sebebinin Kırgızcadaki *tam-* fiili ile ilgili olabileceğini düşünür (2019, s. 193). *Tamu* sözcüğünün ilk yazılı kayıtlarına Eski Uygur Türkçesinde rastlanır. *Huastuanift*'te *tamu* < *tm- tam* < Av. *təmah* gösterilen sözcük "cehennem" anlamındadır: *yol başın͡ga tamu kap(ı)gın͡ga* (Özbay, 2019, s. 84). "Yol başına, cehennem kapısına". Doğu Türk dilinde yapılmış Kur'an tercümelerinde "cehennem" sözcüğünün *Rylands Nüshası*'nda *tamuġ* "cehennem" (Ata, 2019), *Özbekistan Nüshası*'nda *tamuġ* "cehennem" (Üşenmez, 2010), *Anonim*'de *tamuġ* "cehennem" (Usta, 1989), *HTSKT*'de *tamuġ* "cehennem" (Sağol, 1993), *Meşhed Nüshası*'nda çoğunlukla *tamuġ* "cehennem", *tamu* "cehennem" olmak üzere *cāviẕānelıḳ sarāyı* "cehennem", *yawuzraḳ sarāy* "cehennem" (Şimşek, 2020) örneklerinin de kullanıldığı görülmektedir. Anadolu sahasında yapılmış Kur'an tercümelerinde ise "cehennem" sözcüğünün *TİEM 40*'ta *tamu* "cehennem" (Topaloğlu, 2018), *Topkapı Nüshası*'nda *cehennem* "cehennem", *ṭamu* "cehennem" (Şimşek, 2017), *Manisa Nüshası*'nda çoğunlukla *cehennem* "cehennem" olmak üzere *helāklıḳ evi* "cehennem", *od* "cehennem", *saḳar* "cehennem" (Karabacak, 1992) kullanımlarına rastlanır. *TİEM 73*'te "cehennem" ile ilgili söz varlığı şunlardır:

aġrıtġalı ḳın "cehennem azabı" (TİEM 73, 002/010), *aġrıtıġlı kün ḳını* "cehennem azabı" (TİEM 73, 011/026), *āḫiret emgeki* "cehennem azabı" (TİEM 73, 075/029), *bir ḳın ya ʿnī ot* "azap, cehennem azabı" (TİEM 73, 018/040), *cāviḍāne ḳını* "ebedi cehennem ateşi" (TİEM 73, 032/014), *cehennem* "cehennem" (TİEM 73, 030/010), *çerāġluġ ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 025/011), *çoġluġ ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 017/097), *çoġluḳ küyer ot* "yakıcı cehennem ateşi" (TİEM 73, 085/005), *çoḳrar ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 010/004), *érig ḳatıġ ḳın* "çetin cehennem azabı" (TİEM 73, 041/050), *ésizrek orun* "çok kötü yer, cehennem" (TİEM 73, 019/075), *felāḳ tamusı* "cehennemde bir yer" (TİEM 73, 113/001), *ġayy tamusı* "cehennemde bir vadi" (TİEM 73, 019/059), *hāviye* "cehennemin yedinci katı" (TİEM 73, 101/009), *ḫor ḳılġan ḳın* "alçaltan cehennem ateşi, küçük düşüren cehennem ateşi" (TİEM 73, 003/178), *ḥuṭame tamuġı* "cehennemin beşinci katı" (TİEM 73, 104/004), *irin͡g ḳan* "cehennem içeceği olan irin ve kan" (TİEM 73, 078/025), *isig ḳaynar suwdın içgü* "cehennemliklere içmeleri için verilen kaynar su" (TİEM 73, 056/093), *isig örteyür suw* "kaynar su, cehennem azabı" (TİEM 73, 038/057), *isig suw* "kaynar su, cehennem azabı" (TİEM 73, 022/019), *ḳatıġ érig ḳın* "şiddetli cehennem azabı" (TİEM 73, 041/050), *ḳatıġ küçlügler* "(cehennemdeki) güçlü melekler" (TİEM 73, 066/006), *ḳaynar isig suw* "(cehennemdeki) kaynar su" (TİEM 73, 044/036), *ḳaynar suw* "(cehennemdeki) kaynar su" (TİEM 73, 040/072), *ḳaynar yanġan su* "(cehennemdeki) çok sıcak su" (TİEM 73, 055/044), *ḳuruġ tamuġ* "cehennem çölü" (TİEM 73, 056/065), *kün tamunı* "cehennem" (TİEM 73, 089/023), *küydürgen ḳın* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 022/022), *küyer ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 033/064), *küyer ot ḳını* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 022/004), *küykürd taşı* "cehennemlikleri yakan ateş" (TİEM 73, 066/006), *küyürgen ḳın* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 034/032), *küyürgen ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 048/013), *küyürgen ot ḳını* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 013/021),

küyürgen suw "cehennemdeki kaynar su" (TİEM 73, 056/042), *küyürür ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 076/004), *mālik* "cehennemin hâkimi olan melek" (TİEM 73, 043/077), *mütekebbirler ornı* "kibirlilerin cehennemde atılacakları yer" (TİEM 73, 039/072), *ot* "cehennem" (TİEM 73, 002/024), *ot ḳını* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 002/126), *ot orun* "cehennem" (TİEM 73, 041/024), *ot tamu* "cehennem" (TİEM 73, 030/010), *ot tütüni* "cehennemliklerin altında serinlemek istedikleri kara duman" (TİEM 73, 056/042), *otnu͡ng tamduḳı* "cehennem yakıtı" (TİEM 73, 003/010), *örtegen ḳın* "cehennem azabı" (TİEM 73, 085/010), *örtegen ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 035/006), *örtüglüg ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 090/020), *ṣaḳr* "Sakr cehennemi" (TİEM 73, 074/027), *ṣaḳr tamusı* "Sakr cehennemi" (TİEM 73, 074/042), *tamduḳ* "cehennem" (TİEM 73, 072/015), *tamturulmış ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 104/006), *tamu* "cehennem" (TİEM 73, 058/008), *tamu erkligleri* "cehennem bekçileri" (TİEM 73, 067/008), *tamu içindeki taġlar* "cehennem içerisindeki dağlar" (TİEM 73, 074/017), *tamu ḳını* "cehennem azabı" (TİEM 73, 067/005), *tamu kükremeki* "cehennem dokunuşu" (TİEM 73, 054/048), *tamu ortası* "cehennem ortası" (TİEM 73, 037/055), *tamu otı* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 030/010), *tamu tüpi* "cehennemin en dip noktası" (TİEM 73, 037/064), *tamuġ* "cehennem" (TİEM 73, 055/043), *tamuġ erkligleri* "cehennem bekçileri" (TİEM 73, 096/018), *tamuġ içindeki taġlar* "cehennemdeki ateş dağı" (TİEM 73, 074/017), *tamuġ ḳapuġları* "cehennem kapıları" (TİEM 73, 039/072), *tamuġ ḳını* "cehennem azabı" (TİEM 73, 059/003), *tamuġ otı* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 009/035), *tamuġ otı tamduḳı* "cehennem odunu; günahlar" (TİEM 73, 021/098), *tamuġ yolı* "cehennem yolu" (TİEM 73, 037/023), *tamuluḳ yārīçileri* "cehennemin muhafazı olan melekler" (TİEM 73, 074/031), *Ta͡ngrının͡g tamturulmış otı* "cehennem" (TİEM 73, 104/006), *tar orun* "cehennemde bir yer" (TİEM 73, 025/013), *töşek* "cehennem" (TİEM 73, 002/206), *tutaşı ḳın* "cehennem azabı" (TİEM 73, 039/040), *uluġ ḳın* "cehennem azabı" (TİEM 73, 009/101), *uluġ ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 087/012), *uluġraḳ ḳın* "en büyük cehennem azabı" (TİEM 73, 088/024), *ürülgen ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 004/010), *yanġan suw* "cehennem azabı" (TİEM 73, 055/044), *yatġu yer* "cehennem" (TİEM 73, 032/016), *yawlaḳ yalın͡glıġ ot* "cehennem ateşi" (TİEM 73, 111/003), *yawuz amrulġu yer* "cehennem" (TİEM 73, 039/032), *yawuz ésiz yanış yer* "cehennem" (TİEM 73, 004/115), *yawuz tayanġu orun* "dayanılacak kötü bir yer, cehennem" (TİEM 73, 018/029), *yawuz yaḍım* "kötü yer, cehennem" (TİEM 73, 013/018), *yawuz yanġu yer* "dönülecek kötü bir yer, cehennem" (TİEM 73, 009/073), *yawuz yatḳu yer* "cehennem" (TİEM 73, 038/056), *yawuz ẓulm ḳılġanlarnın͡g turġu yeri* "cehennem" (TİEM 73, 003/151), *yawuzraḳ orunluġ* "çok kötü bir yer, cehennem" (TİEM 73, 025/034), *yazuḳluġlar yémi* "günahkârların cehennemdeki yiyeceği" (TİEM 73, 044/044), *zaḳḳūm* "cehennemde bulunan acı bir meyve" (TİEM 73, 037/062), *ziyānlıḳ sarāyı* "cehennem" (TİEM 73, 014/028), *ẓulm ḳılġanlarnın͡g turġu yeri* "zulmedenlerin barınacağı yer, cehennem" (TİEM 73, 003/151).

SONUÇ

Tarihî Türk lehçelerine ait Türkçe Kur'an çevirilerinin, sadece taşıdıkları kutsal değerler açısından değil, aynı zamanda Türk dilinin geçirdiği evrim aşamaları açısından da büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir. Bu çevirilerin fonetik ve morfolojik özelliklerinin yanı sıra sözcük hazineleri de tercüme yapıldıkları dönemde kullanılan dil hakkında fikir vermektedir. *TİEM 73* örneğinde, metnin dili dönemin standart Türkçesini nispeten sade bir şekilde yansıtmaktadır. Bu durum, Kur'an'ın öğretilerini kapsamlı bir şekilde halka yaymayı amaçlayan ilk Türkçe Kur'an çevirisi olmasına bağlanabilir.

TİEM 73'te *egril-* "küfürde olmak, nankörlük etmek", *ewrül-* "sözünden dönmek", *bulġaḳ* "şirk, fitne", *egrilik* "nankörlük; doğru yoldan sapma" gibi kavramlar mevcut sözcük hazinesinden karşılanırken *ortaḳ ḳoşuġlılar* "şirk koşanlar, müşrikler", *ḳalġuçılar* "helak olanlar, günahkârlar", *tanġuçı* "inkârcı, kâfir", *uçuzlaġan* "aşağılık, nankör", *uçuzlaġlı* "aşağılık, nankör" gibi kavramlar çoğunlukla sıfat-fiil ekleri alarak kalıcı isim görevinde günah kavram alanını oluşturur.

Karahanlı Türkçesi'nde "günah" kavramının Türkçeleşmesi, İslam'ın Türk kültürüne yerleşme sürecindeki bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu durum, dinin sadece inanç değil, aynı zamanda günlük yaşamın bir parçası hâline geldiğini gösterir. *TİEM 73'*te Farsça "günah" sözcüğü yerine, Türkçe "*ésizlik, mun͡gluḳ, yan͡gluḳ, yawuz, yazuḳ, yük"* sözcüklerinin kullanılması, tercümanların ya da çevirmenlerin kutsal kitap Kur'an'ın halk tarafından anlaşılmasını öncelik hâline getirdiğini göstermektedir. Ayrıca TİEM 73'te "günah" kavramının gösterdiği davranış türlerinin çoğunun Türkçe sözcüklerle karşılanması da dinin halk tarafından benimsenmesi, özümsenmesi için seçilen yolu ortaya koyar. Dinî kavramların Türkçeleşmesi, dinin kültürel kimlikle bütünleşmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2021). *Türk Dili Tarihi.* Ötüken Neşriyat.

Anonim: Usta, H. İ. (1989). *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı.* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Argunşah, M. & Sağol Yüksekkaya, G. (2019). *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri.* Kesit Yayınları.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük.* Kubbealtı Yayıncılık.

Bebek, A. (2022). Kebîre. *İslâm Ansiklopedisi.* C. 25. ss. 163-164.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* At The Clarendon Press.

Ercilasun, A. B. (2010). *Türk Dili Tarihi.* Akçağ Yayınları.

Güner, G. (2021). *Karahanlı Türkçesinde Fiil.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

HTSKT: Sağol, G. (1993). *Harezm Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi.* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kök, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2).* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Manisa Nüshası: Karabacak, E. (1992). *Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki Satır-Arası Kur'an Tercümesi.* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Meşhed Nüshası: Şimşek, Y. (2020). *Harezm Türkçesi Kur'ân Tercümesi.* Akçağ Yayınları.

Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk Yazıtları.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbay, B. (2019). *Huastuanift.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özbekistan Nüshası: Üşenmez, E. (2010). *Eski Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Ekler Dizini).* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Rylands Nüshası: Ata, A. (2019). *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2019). *Türkçe Sözlük.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, T. (2019). *Maytrısimit.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

TİEM 40: Topaloğlu, A. (2018). *XIV. Yüzyılın Ortalarında Yapılmış Satırarası Kur'an Tercümesi.* Akçağ Yayınları.

TİEM 73: Ünlü, S. (2018). *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi (TİEM 73).* Konya Selçuklu Belediyesi Yayınları.

TMEN: Doerfer, G. (1965). *Türkische Und Mongolische Elemente İm Neupersischen Band II.* Franz Steiner Verlag.

Topaloğlu, B. (1993). Kelâm. *İslam Ansiklopedisi.* C. 7., ss. 227-233.

Topkapı Nüshası: Şimşek, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Satırarası Kur'ân Tercümesi (Topkapı Nüshası, Giriş- Metin-Notlar-Dizin).* [Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.